

nogle omstændigheder kan forøge sandsynligheden for, at der tages hensyn til ændringer i omgivelserne – i systemet. Tilpasningen *kan* blive øget gennem pluralistiske overvejelser.

Sådan kan der fortsættes. Bogen er fuld af spændende overvejelser og forsøg på at indplacere og strukturere dem. Sverige er udgangspunktet. Supermagterne berøres. Goldmann antyder (kap. 1), at USA *kan* være undtagelsen fra den generelle »incompability«-tese. Her kunne man komme videre ved at lade sig inspirere af de gamle Rosenauske opfattelser af forskellige statstyper og deres tilpasnings- eller påvirkningspolitik.

Også Danmark nævnes flere gange. For eksempel etableringen af markedsudvalget, som ses som et eksempel på politiseringens sejr over bureaukratiet. Men den specielle danske situation, som er skitseret indledningsvis kan ikke umiddelbart indplaceres i de Goldmannske begrebs- og teoristrukturer.

Endvidere kunne man have ønsket sig en mere politologisk vurdering af demokrati som en norm og en værdi, som bestemte lande ønsker at føre demonstrativt ud i det internationale system, jfr. Reagan-regeringens markante internationale demokratipropaganda-programmer.

Men det er en vigtig, dækkende, inciterende og solidt funderet bog. Den placerer sig også centralt i undervisningssammenhæng.

Bertel Heurlin

Institut for Samfunds-fag og Forvaltning

Erik Jørgen Hansen, *Danskernes Levekår – 1986 sammenholdt med 1976*, København: Hans Reitzels Forlag, 1986, 144 s., 98,00 kr.; Erik Jørgen Hansen (red.), *Vor tids fattigdom*, København: Hans Reitzels Forlag, 1986, 130 s., 130,00 kr.

I 1976 gennemførte Socialforskningsinstituttet en omfattende undersøgelse af danskernes levekår med Erik Jørgen Hansen som forskningsleder. Undersøgelsen omfattede 5960 personer, som var »et tilfældigt udvalg af de personer, der den 1. september 1976 var fyldt 20 år men endnu ikke 70 år«.

Erik Jørgen Hansen er i *Danskernes Levekår* vendt tilbage til de samme personer 10 år senere og har stillet dem de samme spørgsmål som i 1976. Han har set dette som en chance for at »give en helt enestående analyse af, hvad der egentlig er sket med leveforholdene i Danmark fra midten af 1970'erne til i dag«; har de sidste ti års sociale og økonomiske krise påvirket vore levekår? Ved »levkår« forstår Erik Jørgen Hansen »det *output* i leveforholdsmæssig henseende, der kommer ud af at leve i et bestemt samfund i en bestemt samfundsgruppe på et bestemt tidspunkt i historien.« Erik Jørgen Hansen mener, at der er bred enighed om, at levekårene i Danmark i 1976 og 1986 består af boligforhold, helbredsforhold, arbejdsmiljø, materielle goder, nære kontakter med familie og venner, indflydelse på egne arbejdsforhold og angsten for vold i samfundet. Det er også disse sociale indikatorer, han undersøger for interview-personerne. Erik Jørgen Hansen læg-

nogle omstændigheder kan forøge sandsynligheden for, at der tages hensyn til ændringer i omgivelserne – i systemet. Tilpasningen *kan* blive øget gennem pluralistiske overvejelser.

Sådan kan der fortsættes. Bogen er fuld af spændende overvejelser og forsøg på at indplacere og strukturere dem. Sverige er udgangspunktet. Supermagterne berøres. Goldmann antyder (kap. 1), at USA *kan* være undtagelsen fra den generelle »incompability«-tese. Her kunne man komme videre ved at lade sig inspirere af de gamle Rosenauske opfattelser af forskellige statstyper og deres tilpasnings- eller påvirkningspolitik.

Også Danmark nævnes flere gange. For eksempel etableringen af markedsudvalget, som ses som et eksempel på politiseringens sejr over bureaukratiet. Men den specielle danske situation, som er skitseret indledningsvis kan ikke umiddelbart indplaceres i de Goldmannske begrebs- og teoristrukturer.

Endvidere kunne man have ønsket sig en mere politologisk vurdering af demokrati som en norm og en værdi, som bestemte lande ønsker at føre demonstrativt ud i det internationale system, jfr. Reagan-regeringens markante internationale demokratipropaganda-programmer.

Men det er en vigtig, dækkende, inciterende og solidt funderet bog. Den placerer sig også centralt i undervisningssammenhæng.

Bertel Heurlin

Institut for Samfunds- og Forvaltning

Erik Jørgen Hansen, *Danskernes Levekår – 1986 sammenholdt med 1976*, København: Hans Reitzels Forlag, 1986, 144 s., 98,00 kr.; Erik Jørgen Hansen (red.), *Vor tids fattigdom*, København: Hans Reitzels Forlag, 1986, 130 s., 130,00 kr.

I 1976 gennemførte Socialforskningsinstituttet en omfattende undersøgelse af danskernes levekår med Erik Jørgen Hansen som forskningsleder. Undersøgelsen omfattede 5960 personer, som var »et tilfældigt udvalg af de personer, der den 1. september 1976 var fyldt 20 år men endnu ikke 70 år«.

Erik Jørgen Hansen er i *Danskernes Levekår* vendt tilbage til de samme personer 10 år senere og har stillet dem de samme spørgsmål som i 1976. Han har set dette som en chance for at »give en helt enestående analyse af, hvad der egentlig er sket med leveforholdene i Danmark fra midten af 1970'erne til i dag«; har de sidste ti års sociale og økonomiske krise påvirket vore levekår? Ved »levkår« forstår Erik Jørgen Hansen »det *output* i leveforholdsmæssig henseende, der kommer ud af at leve i et bestemt samfund i en bestemt samfundsgruppe på et bestemt tidspunkt i historien.« Erik Jørgen Hansen mener, at der er bred enighed om, at levekårene i Danmark i 1976 og 1986 består af boligforhold, helbredsforhold, arbejdsmiljø, materielle goder, nære kontakter med familie og venner, indflydelse på egne arbejdsforhold og angsten for vold i samfundet. Det er også disse sociale indikatorer, han undersøger for interview-personerne. Erik Jørgen Hansen læg-

ger vægt på, at der er tale om »befolkningens *selvrapporterede* situation« og derfor en subjektiv beskrivelse af, hvorvidt levekårene har forandret sig i de ti år. Han mener, at de kræfter, der driver den politiske og sociale udvikling, opstår i »brændpunktet« mellem den faktiske og den selvoplevede udvikling af levekårene.

Erik Jørgen Hansens hovedkonklusion på undersøgelsen er, at »Det kan ikke med nogen rimelighed hævdes, at levekårene i Danmark er dårligere i 1986 end de var i 1976.« Blandt de interviewede mener fire ud af ti, at leveforholdene er blevet bedre, tre ud af ti, at de er blevet dårligere, og resten, at situationen er status quo. Hvad der nok er mere interessant er, at det specielt er i socialgruppe 3, hvor hovedparten af de selvstændige erhvervsdrivende findes, at man oplever leveforholdene som blevet bedre, mens det er blandt de arbejdsløse og de kvindelige offentligt ansatte højere funktionærer, man finder særlig mange, der mener, at leveforholdene er blevet dårligere. Når man ser på de enkelte sociale indikatorer, har de offentligt ansatte kvindelige funktionærer da også oplevet en stigende arbejdsmiljøbelastning i de ti år. På de fleste andre indikatorer er der gennemsnitlig en oplevelse af fremgang i perioden; specielt er boligstandarden blevet bedre. Gruppen med meget svært belastende levekår – det vil sige dårlig placering på de fire af de syv indikatorer – finder Erik Jørgen Hansen er halveret fra 12 til 6 procent af befolkningen.

Bogen er bestemt spændende læsning og skrevet i et lettilgængeligt sprog. Forsøget på at gøre bogen lettilgængelig har medført en lidt rodet opbygning med tabeller i selve teksten, bilagstabeller, bilag og noter og til tider med henvisning til noter i bilagstabellerne.

Der synes dog at være et grundlæggende problem ved undersøgelsen. Svarpersonerne blev udvalgt i 1976, så de udgjorde et repræsentativt udsnit af den danske befolkning mellem 20 og 70 år i 1976. Erik Jørgen Hansen bruger nu de samme personer som et repræsentativt udvalg af Danmarks befolkning mellem 30 og 80 år i 1986. Fraværet af de 20-30 årige er meget uheldigt. Det er i denne alder, at de flestes tilknytning til arbejdsmarkedet bestemmes, og i denne periode, at mange etableres med hensyn til bolig og andre materielle goder. Når Erik Jørgen Hansen derfor finder, at flere ejer deres egen bolig i 1986 end i 1976, kan dette skyldes fraværet af de 20 til 30 årige. Ligeledes kan den forholdsmæssige indskrænkning af socialgruppe 5 – ufaglærte arbejdere – nedgangen i andelen af ufaglærte kvinder og den mindre andel »uden for arbejdsmarkedet« skyldes fraværet af de 20 til 30 årige. Under alle omstændigheder betyder de manglende 20 til 30 årige, at resultaterne bliver særdeles problematiske at fortolke. Problemet er til en vis grad uløseligt, da de 20-30 årige jo ikke eksisterer i svargruppen længere. En del af problemet kunne have været undgået ved at kontrollere for alder, men det er der tilsyneladende ikke gjort.

De undersøgte indikatorer er bestemt relevante i en undersøgelse af befolkningens sociale profil, men det kan undre, at indkomstudviklingen ikke er undersøgt. Endvidere virker det som et udslag af manglende teoretisk udgangspunkt for undersøgelsen, at Erik Jørgen Hansen skiftevis sammenligner »socialgrupper« og »beskæftigelseskategorier«; hvad vil han egentlig med socialgruppeind-

delingen i denne undersøgelse? Der mangler i det hele taget et teoretisk oplæg med en klar problemstilling til undersøgelsen, hvilket også ses i den manglende klarhed i definitionen af begrebet »levetår«.

Fattigdomsbegrebet er et andet problematisk begreb i Erik Jørgen Hansens fortolkning af sine resultater. Han starter med en relativ og bred definition, »hvor de fattige opfattes som dem, der ikke kan få opfyldt de sociale behov, som er nødvendiggjort af netop det samfund og netop den tid vi lever i«. I stedet for at forsøge at operationalisere denne definition ender han med at undersøge, »hvor meget den enkelte har til rådighed til dagligt forbrug«, hvor fattigdomsgrænsen er en slags fysisk eksistensminimum, uafhængig af andre sociale behov. Det er nærmest, hvad man i den klassiske litteratur om emnet kalder absolut eller primær fattigdom. Erik Jørgen Hansen er dog selv inde på problemet og kalder sit mål for »økonomisk fattigdom«. I en »velfærdsstat« som Danmark virker denne minimumsdefinition uanvendelig!

Netop fattigdomsbegrebet har da også optaget Erik Jørgen Hansen, og det er det overordnede tema for en anden udgivelse fra Hans Reitzels Forlag og med Erik Jørgen Hansen som redaktør: *Vor tids Fattigdom*. Bogen indeholder ti bidrag skrevet til et symposium om fattigdom som forskningsområde, afholdt af Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd. Formålet med bogen er ifølge forordet at »skubbe til dansk socialforskning ved at drage fattigdommen frem i lyset...« og desuden at dække et eksisterende behov i undervisningssammenhænge for tekster om fattigdomsproblemer. En meget flot målsætning, som jeg desværre ikke synes, bogen når.

Efter et udmærket indledende kapitel, hvor Erik Jørgen Hansen sammenfatter resten af bogen, kommer der en lige så udmærket optakt til diskussionen af fattigdom i vor tid. Det er Søren Mørchs kapitel om »Fattigdommen i historiske lys«, hvor han forklarer og beskriver den primære fattigdoms forsvinden i Danmark. Derefter giver Hanne Reintoft et kort bud på »Fattiggørelsen i firserne«. Hun mener, at der både findes absolut og relativ fattigdom i firsernes Danmark. Desværre bliver kapitlet aldrig til mere end et debatoplæg. Hun leverer dog et vigtigt bidrag til begrebsdebatten ved at fastslå, at fattigdom i velfærdsstaten er blevet en individuel fiasko.

Alle kapitlerne skal ikke refereres her. Der kommer et par udmærkede kapitler om selve fattigdomsbegrebet af Henning Friis og den internationalt kendte Peter Townsend. Derefter breder bogen sig for meget, med lidt om fattigdom i USA, Sverige og England, og lidt om fattigdom i Danmark. Hvis formålet er at skubbe til den danske socialforskning, er der brugt for megen plads på at skildre bekæmpelsen af den absolutte fattigdom i USA og England, og desværre for lidt plads på at afklare indholdet af et relativt fattigdomsbegreb for Danmark og de andre nordiske velfærdsstater. Specielt virker Jan Magnussens lange og grundige gennemgang af engelsk storbypolitik alt for omfattende i denne sammenhæng. Derimod er Finn Kenneth Hansens diskussion af forholdet mellem begreberne »fattigdom« og »ulighed« meget spændende, og den måtte godt have haft større vægt i bogen.

Når man kommer til de ellers spændende kapitler om strategier mod fattigdom, sidder man derfor med en lidt uafklaret opfattelse af, hvad det er for en fattigdom, der skal bekæmpes.

Måske skyldes de ovennævnte mangler, at bogen sigter på undervisningssituationer i »brede sammenhænge«, hvor videnskabelige begrebsafklaringer hurtigt bliver for akademiske. Som undervisningsgrundlag i for eksempel gymnasiet leverer bogen en række gode debatoplæg, men desværre får den – trods de gode intentioner – nok ikke skubbet meget til dansk socialforskning.

Peter Lauritzen
stud. scient. pol.

Christer Jönsson, Ole Elgström, Magnus Jerneck, *Internationell Politik*, Lund: Studentlitteratur, 1986, 156 s.

I serien Studentlitteratur udgivet ved universitetet i Lund har Christer Jönsson, Ole Elgström og Magnus Jerneck forfattet en lille, men udmærket introduktionsbog til studiet af international politik.

Bogen prætenderer på ingen måde at ville levere et teoretisk skoleridt. I stedet må den siges fuldt ud at leve op til tilsagnet i forordet om at præsentere de intellektuelle redskaber, der skal kunne gøre læseren interesseret i at fortsætte med mere klassiske fremstillinger. Bogen har, hævder forfatterne, til formål at fremstille forskellige aspekter af studiet og at vaccinere mod letkøbte teorier. Forordets formuleringer er velvalgte.

Bogen er kort. Den har på visse punkter et kompendiums karakter. Til tider fristes man til at tro, at der er tale om konsoliderede noter fra forelæsninger.

Bogen er velstruktureret. Der er et kort indledningskapitel, og de efterfølgende kapitler falder i tre dele. Først behandles aktørerne i international politik, derefter interaktionen og til sidst det internationale system som sådan. Fremstillingen i et kapitel bygger som regel på et par klassikere. Efter hvert kapitel er der en udmærket oversigt over og kort omtale af klassikere inden for kapitlets emne. Det gælder generelt, at bogen står i gæld til den angelsaksiske litteratur.

Fremstillingen er meget traditionel. Multikausalitet er det gennemgående tema. Der præsenteres det ene begreb efter det andet. Efter hver præsentation gives der eksempler fra historien. Som sådan er bogen absolut repræsentativ for flertallet af fremstillinger inden for disciplinen. Der gøres ikke forsøg på at opbygge de store teorier. Det tjener til bogens fordel, at dens begrebsdiskussion er meget klar. Absolut bedre end normalt for introduktionsbøger af et tilsvarende omfang.

Bogen har både fordele og svagheder. Det største plus ved den er, at den er kort, velskrevet og pædagogisk. Svagheden er, at den til tider skøjter for let hen over ganske væsentlige problemstillinger. Således savner anmelderen en mere udførlig omtale af forholdet mellem politik og økonomi. En problemstilling, der des-